

Vlad MISCHEVCA

Manuc Bey – personaj secret al culiselor Păcii de la București din 1812

VI.M. – cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie (Chișinău), dr. conf. cercet. (*Associate professor*, Ph.D.); membru al Comisiei Naționale de Heraldică (din 1995; primul președinte); Laureat al ediției a IV-a (2019) a Galei Premiilor TVR MOLDOVA „Români pentru români” – *Premiul pentru promovarea istoriei neamului*. Domenii de competență: istoria relațiilor internaționale din sud-estul Europei (sec. XVIII – încep. sec. XIX); genealogia domnilor fanarioți; vexilologie heraldică; raporturi istorice româno-elene. Semnează 13 monografii, publicate la Chișinău, București, Iași, Atena, Salonic.

Istoricii au constatat că unul din actorii mai puțin developați ai evenimentelor legate de Războiul ruso-turc din 1806-1812, implicați în acțiunile politico-diplomatice, care au făcut trafic de influență asupra negocierilor ruso-otomane a fost influentul și bogatul Manuc (Emanuel) Mirzaianț (existând diferite variante ortografice ale numelui său: Mirzaian, Mârzaian, Manuc bey ș.a.), de origine armeană, cunoscut în epocă cu numele de *Manuc Bey*¹.

Manuc Bey (fiul lui Mardiros Mirzaian și al Mamilei Hamum Oglu: 1769–1817), începându-și cariera ca un negustor de la sud de Dunăre, a sfârșit fiind cavaler al Ordinului „Sfântul Vladimir” (gradul III), consilier de stat al Rusiei (echivalând cu gradul de general), informator al diplomației ruse, bancher și latifundiar cu ambițioase planuri economice în Basarabia și nu doar... Pentru activitatea sa în Țara Românească i s-a acordat rangul de *serdar* (1802) și *paharnic* (1803). Către 1808 construiește la București renumitul său han, compus din subsol, parter și etaj. La subsol se găseau 15 pivnițe boltite; la parter se aflau 23 de prăvălii, 2 saloane mari, 10 magazine, 16 camere de servitori și bucătări, 4 odăi laterale și

Manuc Bey Mirzaian (1769-1817)

un tunel în care încăpeau 500 de persoane; la etaj se aflau 107 odăi pentru locuințe și *cantoare*. În mijlocul curții, pavată cu piatră de râu, se afla o cafenea cu toate dependențele ei și o grădina cu fântână arteziană².

Pentru serviciile aduse Imperiului Otoman, în 1807 i s-a acordat rangul de *mare dragoman* al Porții (pentru prima oară această funcție s-a încredințat unui nefanariot), în 1808 – titlul de *bei* (principe) al

Moldovei, care s-a dovedit a fi, *de facto*, unul *onorific* (nu a deținut vreo domnie în Principate). Ulterior, titlul de „bei” adică cel de „prinț” nu i-a fost confirmat în Rusia. Doar urmașii lui Manuc Bei din Basarabia s-au înnobilit” prin încheierea unor mariaje cu descendenți/descendente de viță aristocratică³.

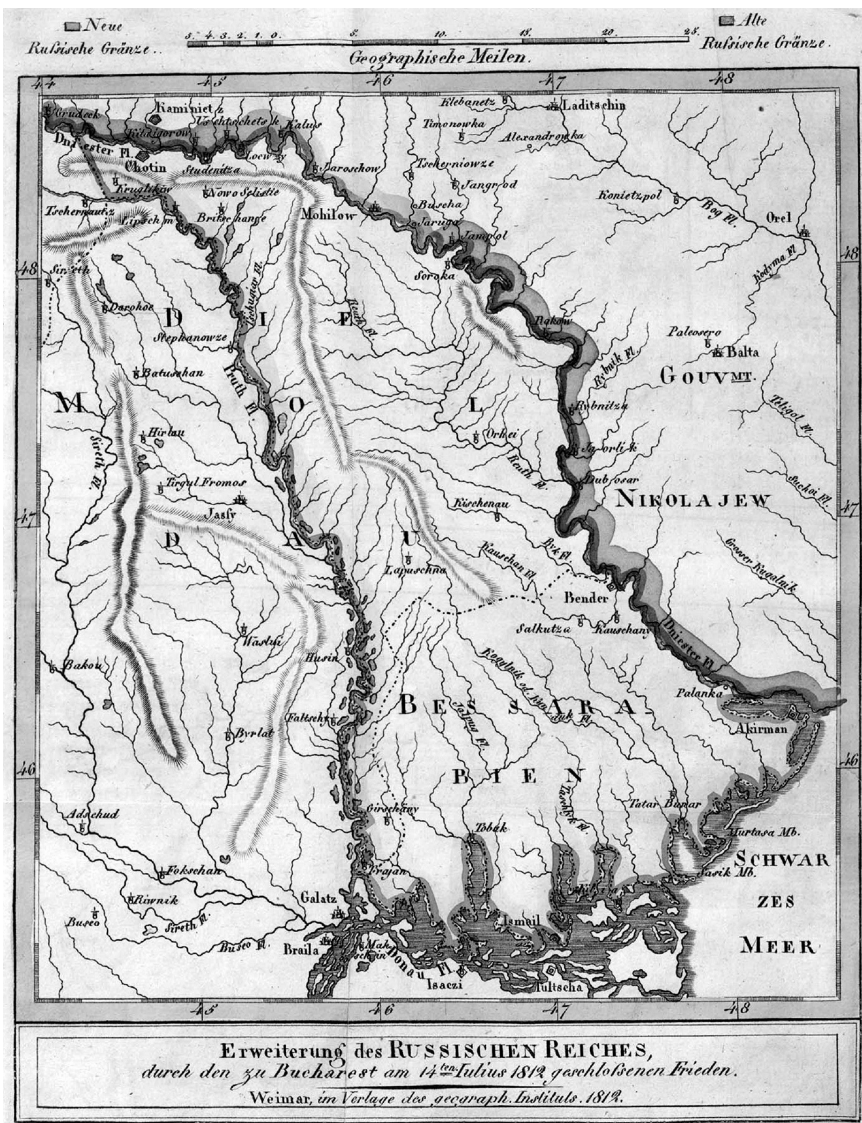
Interesul cititorilor față de acest personaj neordinar este unul permanent și de durată lungă. Practic, încă din timpul vieții sale tumultuoase, deși scurte (moare subit la doar 48 de ani), el a atras atenția contemporanilor. Dovadă sunt și mulțimea de publicații consacrate vieții și activității vestitului armean. Iar Conferința internațională cu ocazia aniversării a 200 de ani de la moartea lui Manuc Bey Mirzaian (1769-1817), organizată de Academia de Științe din Armenia (Erevan, 10-11 iunie 2018), a reiterat necesitatea elucidării diferitor aspecte ce rămân încă necunoscute sau sunt mitologizate în istoriografie⁴. O frumoasă expoziție a Muzeului Municipiului București „Manuc Bey, negustor și diplomat”, însoțită de publicarea unui album al exponatelor și documentelor din fondurile muzeului, expuse în 2005, a adus o nouă contribuție la prezentarea acestei originale personalități din trecutul nostru comun⁵.

Despre biografii lui Manuc Bey sau autorii care au abordat în treacăt viața și activitatea acestuia se poate de spus că sunt destul de mulți, din mai multe țări, cu scrieri în limbile armeană, română, rusă, franceză ș.a. Astfel, putem constata că negustorul, zaraful și diplomatul poliglot (cunoștea vreo duzină de limbi) Manuc Bey a beneficiat de o bogată bibliografie istorico-literară din care se vede lesne că a exercitat, de cele mai dese ori din umbră, acțiuni politico-economice cu un impact asupra evenimentelor derulate în Principatele Române, Rusia și Imperiul Otoman. Totodată, rămân încă destule aspecte mai puțin cercetate și multe documente neexplorate, care ar reîntregi cunoașterea acestei figuri complexe și controversate⁶. În cele ce urmează vom evidenția doar unele laturi ale activității diplomatice a vestitului Manuc Bey, legate de semnarea Tratatului de pace ruso-turc de la 16/28 mai 1812, în contextul traficului de influență.

În ajunul declanșării Războiului ruso-turc din 1806-1812, se crede că domnul Țării Românești Constantin Ypsilanti l-a implicat pe Manuc Mirzoian în afacerile politice și l-a susținut în demersurile sale, nemij-

locit la Petersburg, caracterizându-l drept „o persoană utilă pentru interesele principatului meu și îndrăznesc să afirm că și pentru cele ale majestății sale”. Drept urmare, Manuc Bey a devenit supus rus în 1806, fiind ajutat de Constantin Ypsilanti și Ipolit Bolkunov (consulul Rusiei la Iași). Astfel, el primise în mod secret *pașaport* de supus al Imperiului

Harta Basarabiei. Anul 1812

Rus pe numele lui „Manuc Mardirosov din Erivani”, ceea ce însemna că automat se afla sub ocrotirea Rusiei⁷. În octombrie 1807, Manuc a fost numit *mare dragoman* al Porții, iar în septembrie 1808 a obținut „demnitatea de bei sau principe al Moldovei”⁸. După cum avea să scrie mai târziu însuși Manuc: „Toate aceste servicii ale mele le cunoștea foarte bine sultanul Mahmud (*Mahmud II, 1808-1839, n.n.*), care a poruncit atunci marelui vizir ca să-mi fie conferit titlul de domn (*bey*) al Moldovei și al Țării Românești, și o să fiu numit Manuc bey, deoarece, a spus, i-am decernat onoarea beyatului..., guvernul turc mi-a conferit titlul de dragoman al Porții, care se cheamă *Divan-i humayum tergi manligi*, și la turci este un rang corespunzător celui pe care îl au pașalele cu 2 tuiuri, adică rangul de locotenent general, și am fost însărcinat cu politica europeană și mi s-a dat permisiunea deplină ca să deschid corespondența ambelor părți, adică a turcilor și a rușilor, pentru a executa imediat cele necesare. Și astfel, în aceste vremuri, am adus pe toate căile serviciile mele în folosul Imperiului rus...”⁹

A făcut parte din societatea politică secretă numită „Prietenii din Rusciuk”, în fruntea căreia se afla Mustafa Pașa Bairaktar (1765-1808). Creată la Rusciuk (Ruşuk, Ruse din Bulgaria) în 1807 organizația urmarea scopul să îndrepte Imperiul Otoman pe calea modernizărilor europene. Iar când Mustafa Bairaktar devine *mare vizir* (28 iulie 1808) și „a început să caute o pace cu Rusia, fără mijlocirea altor state” abilul armean a fost însărcinat să facă pregătirile necesare în această privință și să intre în corespondență cu prințul Al. Prozorovski, comandantul Armatei de la Dunăre¹⁰.

Prin scrisoarea din 22 septembrie 1808 Mustafa Pașa comunică lui Manuc Bey despre desemnarea înaltului titlu de „Prinț al Moldovei” pentru „serviciile importante aduse Sublimei Porți privind repararea fortărețelor de pe malurile Dunării și aprovizionarea trupelor imperiale”, precum și pentru zelul „arătat în afacerile imperiului...”, titlu care, în atmosfera reală de atunci, nu echivala cu cel de *domn* al Moldovei. Judecând după reacțiile ce au urmat, acest titlu a fost doar unul „nobilitar”¹¹, efemer sau mai bine zis cu consecințe nule. Epistola lui Manuc Bey, din 24 noiembrie 1810, către prințul Hovakim Lazarev (Оваким Лазарев, Lazarean: 1744-1826), păstrată în Arhiva Istorică de Stat din Rusia, situată în Sankt Petersburg (*Российский Государственный*

Исторический Архив), oferă astăzi noi date despre viața controversatului Manuc Bey¹². Se deslușește clar că el ținea mult la această titlatură oficială otomană de „bey”, deși afirma: „nici nu mi-a trecut prin minte titlul de domn și de bey. Altfel și până acum atât demnitarii din Rusia, cât și foștii și actualii comandanți șefi și prinții ruși de aici, după cum și acum augustul și milostivul împărat, mă numesc Manuc bey”¹³.

Evenimentele care au urmat, legate de uciderea confidentului și ocrotitorului său – Mustafa Pașa Bairaktar, în noiembrie 1808, i-au periclitat nemijlocit cariera lui politică¹⁴. Fuge din capitala Imperiului Otoman și se stabilește la București, activând pe lângă comandantul Armatei ruse Al. Prozorovski, care stăruia să-l „atragă către el spre a-și înlesni afacerile sale”¹⁵. Peste doi ani i s-a conferit ca „un dar împărătesc gradul de cavaler al Sfântului Vladimir clasa a treia, printr-un binevoitor ucuz împărătesc, care este întocmit astfel: Domnule Manuc bey, multiplele dovezi de devotament ce le-ați arătat statului rus și despre care au raportat comandanții de pe malul Dunării ai oștirilor mele m-au impresionat în mod deosebit; drept răsplată a lor și ca semn al bunăvoinței mele vă confer decorația de cavaler al Ordinului Sf. Vladimir cl. a III-a, pe care v-am trimis-o împreună cu acest decret și poruncesc să o purtați după uzanțele legale. 1810 Mai 20”¹⁶.

De remarcat că Manuc Bey, în viziunea lui Ștefan Ionescu, „se înscrie, în raport cu marile personalități ale politicii vremii, ca o figură minoră. Însă..., prin ingeniozitatea activității lui politice și prin puterea banului, s-a bucurat de prețuirea și încrederea unor mari oameni politici și conducători militari care au determinat mersul istoriei..., (provocând) evenimente, dintre care, unele, au atras consecințe istorice. Și astfel, și numele lui s-a înscris pe scena istoriei, dar mai ales în culisele ei...”¹⁷. Manuc Bey „nu era însă un om de convingeri politice sau adeptul unei ideologii. El nu avea idei politice, el avea interese pe care și le realiza cu ajutorul politicii... a fost omul de încredere al turcilor câtă vreme aceștia au fost tari; a devenit omul de încredere al rușilor când a ajuns la convingerea că aceștia vor câștiga războiul; a fost generos cu Divanul muntean pentru a-i câștiga bunăvoința ca să-l primească în țară să-și facă în voie afacerile”¹⁸.

Locuind în București, confirmă loialitatea sa țarului și recunoaște (în scrisoarea din 24.11.1810) că „eu, care mă adăpostesc acum sub

ocrotirea atotîngrijitorului împărat al Rusiei și știu foarte bine că țările Moldova și Țara Românească vor rămâne de-a pururi ca o parte din puternicul său imperiu, doresc să locuiesc aici, în casa și pe proprietatea mea, pentru întreaga viață, aștept de la milostivirea împăratului binefăcător ca să mă lase aici, în săracul meu domiciliu, unde zi și noapte ne rugăm, eu și familia mea, pentru fericirea vieții sale și pentru norocul oștilor sale de neînvins”¹⁹.

Iar dintr-un izvor narativ important, bazat pe documentele din arhiva familiei lui Manuc Mirzaianț, care este biografia acestuia, scrisă de armeanul Mser Mserian după aproape un sfert de veac de la moartea lui Manuc și publicată abia recent în limba română (tradusă din limba armeană de H. Dj. Siruni), desprindem că „exista o veche și intimă prietenie între Manuc Bey și Galib Efendi, zilnic, cât timp a stat acesta în București, îl vizita sau el pe Manuc Bey, sau Manuc Bey mergea la dânsul. Îndeosebi Galib Efendi, văzând încrederea desăvârșită a lui Kutuzov față de Manuc Bey, spera încheierea unei păci în favoarea ambelor părți, prin mijlocirea lui Manuc Bey. Așa s-a și făcut. Deoarece Kutuzov știa situația precară a Imperiului rus și dorea să încheie el negocierile de pace înainte de a pleca, era dispus să accepte vechile hotare între cele două imperii, adică râul Nistru, și despre aceasta îl înștiințase și pe Manuc Bey. În ce privește pe Galib Efendi, care știa situația tulburătoare de atunci din Constantinopol și neputința guvernului turc de a mai aduna oștiri pentru a reorganiza o nouă armată în locul celei zdrobite de Kutuzov, el divulgase lui Manuc Bey intenția sa de a consimți la întinderea hotarelor Rusiei până la râul Siret”²⁰. Despre oportunitatea acestui hotar pentru Imperiul Rus remarcase și ministrul de război M.B. Barklay de Tolly care i-a scris lui Alexandru I la începutul anului 1812: „Dacă această pace ne va oferi granița Siretului, aceasta va fi mai avantajoasă pentru noi, decât dacă chiar am intra în posesia Țării Românești, deoarece această achiziție ne va extinde prea mult forțele militare și va oferi întotdeauna pretexte Austriei și Turciei, două puteri care în circumstanțele actuale ar trebui să fie strâns legate de Rusia”²¹.

În viziunea biografului lui Manuc Bey, acesta, „știind astfel ultimele țeluri ale ambelor părți și nedorind să facă privațiuni niciuneia dintre ele, s-a gândit să aranjeze o astfel de pace care să fie acceptată de ambele guverne, fără a respinge condițiile consimțite de delegații respectivi.

Și pentru aceasta el a găsit logic ca râul Prut să fie desemnat ca hotar, fiind între Siret și Nistru și, deoarece această soluție era favorabilă și rușilor și turcilor, a fost ușor să împace cele două părți, promițând mai întâi generalului Kutuzov că va stăruia să convingă pe turci la o soluție mai bună decât se gândea el, asigurând Rusiei încă o parte până la Prut, pe de altă parte asigurând pe turci că vor ceda Rusiei mai puțin decât erau ei și că va încerca să convingă pe comandantul rus, pentru un hotar pe Prut. Ambele părți au rămas mulțumite primind mai mult decât doreau. Astfel, pacea s-a încheiat în întregime pe 6 iulie 1812. (...) Nu este de tăgăduit că dacă s-a încheiat pacea, aceasta o dătoresc, ambele țări, lui Manuc Bey²².

Aprecierea rolului acestui personaj important al negocierilor secrete ruso-otomane poate fi completată și cu documentele diplomatice din arhivele rusești și din colecțiile de documente politico-militare editate la Moscova²³. Consemnăm că Manuc Bey a fost în același timp și unul dintre colaboratorii devotați ai principelui Constantin Ypsilanti, care, trecând deschis de partea rușilor în toamna anului 1806, a obținut, pentru o scurtă perioadă, domnia asupra ambelor Principate Române (în situația unei ocupații militare țariste). Într-un document scris din Pera în timpul reținerii sale în Turcia, la 20 aprilie 1807, consulul rus Luca Kiriko confirma că Manuc Bey era „un confident al consulatului imperial de la București și mai ales în vremurile tulburi pe timpul lui Mustafa Bayraktar și Pazvantoglu”²⁴.

Ministrul rus de externe transmitea, la 4 (16) februarie 1812, lui Kutuzov doleanțele expuse de împăratul Alexandru I ca Manuc Bey să fie antrenat *de unul singur* în negocierile secrete cu Galib Efendi, „omițându-i pe toți grecii”, chiar și „pe persoana cunoscută” (în asemenea mod era cifrat D. Moruzi), deși, până la urmă, decizia finală era lăsată la discreția comandantului suprem al Armatei ruse de la Dunăre²⁵. Din scrisoarea lui M. I. Kutuzov de la 24 aprilie 1811 către N. P. Rumeanțev, privind permisiunea sosirii unui oficial turc pentru o întâlnire cu prizonierul Pehlivan-Pașa, reiese că aceasta trebuia să aibă loc doar cu scopul clar definit pentru Manuc Bey pentru a iscodi „din conversațiile sale cu el...”, ca să extragă cel puțin câteva informații despre dislocația forțelor Porții și motivele exacte ale schimbărilor care au urmat în tabăra turcească²⁶.

Manuc Bey, fiind mediatorul între cele două delegații în timpul negocierilor, a livrat cele mai operative informații despre evoluția planurilor otomane. Atestăm că, la mijlocul lunii ianuarie 1812, la întâlnirea sa cu Galib Efendi, primul reprezentant turc i-a făcut o propunere de a stabili frontiera de-a lungul râului Prut. La acea dată I. P. Fonton (prim dragoman al Ambasadei Rusiei la Poartă), prin intermediul lui Manuc Bey, a răspuns că găsește inacceptabilă această propunere²⁷.

În scrisoarea lui M. I. Kutuzov, din 20 februarie 1812, către N. P. Rumeanțev se menționează expres despre *misiunea* lui Manuc Bey care urma să negocieze cu Galib Efendi în privința necesității semnării grabnice a unei păci cu Rusia: „Ghidat de misiva secretă a excelenței voastre din data de 4 a acestei luni, l-am instruit pe Manuc Bey să-l vadă pe kehaia-bei Galib Efendi, să-i comunice sub forma unui mesaj confidențial explicațiile prezentate în acest scop al beneficiului, pe care Poarta ar trebui să-l dobândească pentru sine de la o grabnică încheiere a păcii și să intre în discuții cu el pe subiectul situației politice a acestei puteri și a pericolelor care o amenință, prezentând toate acele argumente care se conțin în scrisoarea amintită expediată Dvs. Aceasta este o misiune secretă încredințată lui Manuc Bey prin intermediul consilierului de stat Fonton”²⁸.

Șeful delegației otomane, Galib Efendi Mehmed Said, care nu uitase negocierile dintre Rusia și Franța din 1807, nefaste pentru otomani, a fost și mai impresionat de *memorandumul* lui Manuc Bey, care i-a descris la 24 februarie 1812 că, în cazul unui război între Rusia și Franța, Austria se va alătura acesteia din urmă și-și va cere remunerația datorată din contul posesiunilor turcești. Considerațiile pe care M. I. Kutuzov le-a indicat să fie transmise de către Manuc Bey primului plenipotențiar turc au fost următoarele: „Din știrile de la Viena reiese clar că războiul dintre Rusia și Franța va începe foarte curând, că Austria a încheiat o alianță cu Franța și ei vor acționa împreună. Dacă presupunem că austriecii vor începe operațiuni militare împotriva rușilor din partea Țării Românești și poate a Moldovei, dacă și francezii se vor alătura lor, atunci, fără îndoială, rușii se vor apăra și se vor retrage în granițele lor pentru a nu fi înconjurați și tăiați de Rusia. Este posibil să presupunem că austriecii și francezii, care, ocupând aceste regiuni după îndepărtarea rușilor de acolo, le vor retroceda imediat Porții? Desigur, împăratul

Napoleon, invitând Austria la alianță, i-a promis o recompensă (...), iar remunerația promisă Austriei ar trebui să crească semnificativ. De unde le va obține? Evident din Turcia. (...) Indiferent de soarta care se va întâmpla Moldovei, dacă Napoleon va reuși să-și îndeplinească planurile, Țara Românească, despre care sunt cunoscute pretențiile de demult ale Austriei, în niciun caz nu va fi returnată de către aceasta Porții. (...) Ce va face Poarta în această situație? Va începe un război cu Austria și Franța, în timp ce încă nu a făcut pace cu Rusia? Dar nu este în stare să facă război cu cele trei puteri. Își va amâna decizia cu privire la concesiile până la reconcilierea definitivă a tuturor puterilor sau până la încheierea păcii sale cu rușii? Dar această întârziere va agrava inevitabil situația Porții. Sau va fi de acord cu toate cedările? Și atunci, după ce ai venit să faci pace cu rușii, va trebui să negociezi involuntar cu austriecii”²⁹.

Ministrul de externe N. P. Rumeanțev menționase expres că Alexandru I acordase o atenție deosebită scrisorii lui M. I. Kutuzov către ministrul de război (din 1 februarie 1812)³⁰ și-i ordonase lui Kutuzov să-l convingă pe Ahmed Pașa „că nu vom împiedica deloc dorințele sale ambițioase, indiferent cât de departe ar ajunge”, dacă, după ce se va semna pacea în condițiile cerute de Rusia, „el va obține ratificarea sultanului, fie că intrând cu armata în capitală, urmând exemplul lui Mustafa Bayraktar, fie că va folosi orice alte mijloace pentru atingerea acestui obiectiv”³¹. În concluzia acestei corespondențe secrete, N. P. Rumeanțev i-a cerut lui M. I. Kutuzov să-i informeze pe plenipotențiarul turci că ambasadorul austriac la Constantinopol, baronul I. L. Stürmer, a fost decorat cu un ordin de către guvernul său și, în același timp, a primit de la Napoleon 10 mii de „luidori” drept recompensă pentru eforturile sale de a împiedica încheierea păcii între Rusia și Turcia³².

Astfel, fără a tăgădui influența fanarioților greci din familia Moruzi sau a armeanului Manuc Bey asupra procesului negocierilor ruso-turce, bunele oficii ale cărora rușii erau gata să le primească încă la începutul anului 1811 în schimbul posturilor înalte, decorațiilor și moșiilor,³³ totuși factorii decisivi ce au determinat semnarea Tratatului de pace de la București au fost cei de natură *geopolitică*. Ministrul de război al Rusiei M. B. Barklay de Tolly avea să-i scrie lui Alexandru I, la începutul anului 1812: „Pacea cu Turcia este cu siguranță singurul mod

de a evita războiul cu Franța, deoarece, văzându-ne eliberați pe flancul nostru stâng și pierzându-și influența asupra Turciei, Napoleon nu va dori să se expună riscului în fața forței poporului rus și să înainteze contra tuturor forțelor și resurselor, atât de înțelept desfășurate de maiestatea voastră de-a lungul granițelor noastre. (...) Prin urmare, pacea cu Turcia este primul pas pe care trebuie să-l facem pentru a asigura succesul într-un război împotriva Franței”³⁴.

În urma unui set întreg de premise geopolitice, printre care este și problema malonestității diplomației ruse (care a exploatat din plin *factorul fanariot* și cel al *diplomației secrete*), negocierile s-au finalizat cu încheierea, la 16 (28) mai 1812 (în incinta *Hanului lui Manuc* din București), a Tratatului de pace ruso-turc³⁵.

În timpul Războiului ruso-turc din 1806-1812 și până în 1817, anul morții sale, Manuc Bey a desfășurat, după cum au observat istoricii, o activitate multilaterală, secretă și complicată de diplomație, afaceri comerciale și politică, care îngreunează identificarea loialităților și ambițiilor sale³⁶. Paul Ștefănescu, abordând sumar evoluția extraordinară a destinului acestui veritabil negociator secret, consideră că el a îndeplinit „în domeniul spionajului, funcția de agent dublu, servindu-i deopotrivă pe turci și pe ruși”³⁷. Iar unii autori, considerând evocările contemporanilor, spuneau că a fost *triplu agent* pentru Rusia, Imperiul Otoman și Imperiul Habsburgic³⁸. Cât privește rolul său de „diplomat trădător”³⁹, despre care se afirmă că l-ar fi avut în cadrul negocierilor ruso-otomane, trebuie de știut că deciziile finale oricum au fost luate de sultanul Imperiului Otoman, care putea eventual și să refuze ratificarea Tratatului de pace. S-a afirmat chiar că: „Activitatea lui Manuc Bey rămâne până în prezent un secret în spatele a 7 sigilii. Ministerul Afacerilor Externe al Rusiei și Ministerul Afacerilor Externe al Turciei ascund încă adevărata semnificație și rolul lui Manuc Bey Mirzaian în geopolitica din acea vreme. Dezvăluirea rolului său în relațiile ruso-turce până acum reprezintă un pericol pentru politica regională”⁴⁰.

Faptul că a fost, cel puțin, un *agent de influență* este confirmat de un șir de documente diplomatice, păstrate în arhivele din România și Rusia și consultate de noi pe parcursul anilor. După Pacea de la București, Manuc Bey primise, *de facto*, statutul de rezident al serviciului informațional rus în Balcani, corespondând cu ambasada

din Constantinopol prin intermediul scrisorilor cifrate (inclusiv în limba armeană)⁴¹. El utiliza coduri speciale, știute numai de cei mai apropiați colaboratori ai săi, precum și *Vocabularele convenționale* pentru corespondența sa cu Principatele Române sau cu demnitarii ruși (de exemplu: *Craiova* desemna Viena; *Ploiești* – Franța; *Dragomirești* – Basarabia; *Odessa* – Rusciuk; *Kretzulescu* – Sultanul Mahmud...)⁴².

Astfel, Manuc Bey și-a jucat activ rolul său de *intermediar* în cadrul negocierilor secrete de pace între autoritățile ruse și cele otomane, fiind un agent util al Rusiei, care-și promova interesele geopolitice, utilizând și traficul de influență. Reamintim că, pentru serviciile acordate coroanei ruse și la cererile sale repetate din anii 1805-1806, chiar înaintea declanșării războiului cu turcii, i se eliberase, la 22 mai 1806, pașaportul de supus al Imperiului Rus. Iar din acest punct de vedere era și „firesc” pentru un nou parvenit *cetățean* al Rusiei, care conta pe sprijinul ei politic și susținerea materială, să colaboreze prin toate mijloacele cu statul protector, inclusiv prin cele ale serviciilor de inteligență ale epocii. Din multitudinea activităților sale politice și economice, mai mult sau mai puțin edificatoare, pentru noi el a rămas, până la urmă, omul care a zidit celebrul han din București ce-i poartă și astăzi numele – acolo unde s-a semnat Pacea de la 1812 și al cărei protagonist secret (din culise) a fost, la anumite etape ale negocierilor diplomatice.

La 18 octombrie 1812 Manuc Bey pleacă, împreună cu Galib Efendi, din București, fiind invitat de *aiarul* (gubernatorul) Rusciukului. Iar deja în decembrie se întoarce în capitala Țării Românești, unde a fost avertizat de pericolul care-i paște viața, fapt ce-l face să se refugieze, în aprilie 1813, la Sibiu. În iunie 1813 familia lui Manuc Bey se reunește la Brașov. După refugiul său din Transilvania merge la Viena, unde, la 3 octombrie 1814, are loc audiența sa cu împăratul Alexandru I, care-i atribuie titlul de *consilier de stat titular* („действительный статский советник”)⁴³.

În aprilie 1815 ministrul de externe rus informase administrația de la Chișinău că Alexandru I i-a permis lui Manuc Bey, „cunoscut prin loialitatea sa Rusiei”, să se stabilească cu traiul în Basarabia. El se instalează cu familia la moșia sa din satul Hânțești, unde peste puțin timp moare subit, la 20 iunie 1817⁴⁴. Legendarul fruntaș armean a fost înmormântat în pridvorul bisericii armenesti din centrul vechi al Chișinăului.

Note

¹ Siruni H. Dj., *Bairakdar Moustafa Pacha et Manouk Bey*, „Prince De Moldavie”, în „Balcania”, VI, București, MCMXLIII (1943), p. 53; M. Grigoruță, I. Ioniță, E. Marcu, *Manuc Bei*, București, Muzeul Municipiului București, 2005, p. 7, 16-31; Valentin Arapu, *Aspecte istoriografice controversate privind activitatea diplomatică a lui Manuc Bei*, în „Tratatul de pace de la București din 1812: 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către imperiul rus”. *Materialele conferinței internaționale (Chișinău, 26-28 aprilie 2012)* / Coord., pref.: Sergiu Musteață, Chișinău, Pontos, 2012, p. 71-82.

² George Potra, *Istoricul Hanurilor Bucureștene*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 7.

³ Valentin Arapu, *Aspecte istoriografice controversate privind activitatea diplomatică a lui Manuc Bei*, p. 71.

⁴ *International Conference on the Occasion of the 200th Anniversary of the Death of Manuk Bey Mirzayan (1769-1817)* (Yerevan, 2018, 10-11 June). <http://haygithimnadram.am/confsview.php?id=45&arch=&langid=2> (accesat 13.05.2020).

⁵ M. Grigoruță, I. Ioniță, E. Marcu, *Manuc Bei*, București, Muzeul Municipiului București, 2005, p. 7, 16-31.

⁶ Să amintim, cel puțin, Fondul Siruni-Djololian Hagop din Arhivele Naționale de la București. Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale. Biroul Arhive Medievale. Fonduri personale și colecții, Inventar nr. 2125.

⁷ А.Ф. Миллер, *Мустафа паша Байрактар. Османская империя в начале XIX века*. Москва-Ленинград, 1947, с. 201.

⁸ Gheorghe G. Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse (din cele mai vechi timpuri până la mijlocul secolului al XIX-lea)*, București, 1962, p. 187.

⁹ *Manuc Bey Mirzaian: Un document inedit aflat în Biblioteca din Sankt Petersburg* / trad. H. Dj. Siruni, în „Ararat. Periodic al Uniunii armenilor din România”, Anul XX, nr. 11 (416), 1-15 iunie 2009, p. 12-13.

¹⁰ *Manuc Bey Mirzaian: Un document inedit aflat în Biblioteca din Sankt Petersburg* / trad. H. Dj. Siruni..., p. 12-13.

¹¹ Ștefan Ionescu, *Manuc Bei: zaraș și diplomat la începutul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976, p. 92-94.

¹² Российский Государственный Исторический Архив (РГИА), ф. 880, оп. 5, д. 7, с. 76-83 (*Письмо Манук-бея Мирзаяна Овакиму Лазареву от 24 ноября 1810 г., на классическом армянском языке*). Scrisoarea, tradusă din limba armeană în anii 1960 de H. Dj. Siruni, a fost publicată în limba română de Fabian Anton: *Manuc Bey Mirzaian: Un document inedit aflat în Biblioteca din Sankt Petersburg* / trad. H. Dj. Siruni, în „Ararat. Periodic al Uniunii armenilor din România”, Anul XX, nr. 11 (416), 1-15 iunie 2009, p. 9-14.

¹³ *Manuc Bey Mirzaian: Un document inedit aflat în Biblioteca din Sankt Petersburg...*, p. 14.

¹⁴ H. Dj. Siruni, *Bayraktar Moustapha Pascha et Manouk Bey*, „Prince de Moldavie”, în „Balcania”, VI (1943), p. 86, 88.

¹⁵ *Manuc Bey Mirzaian: Un document inedit aflat în Biblioteca din Sankt Petersburg*, p. 13.

¹⁶ *Ibidem*, p. 14.

¹⁷ Ștefan Ionescu, *Manuc Bei: zaraș și diplomat la începutul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca,

roca, Editura Dacia, 1976, p. 197.

¹⁸ *Ibidem*, p. 195-196.

¹⁹ *Manuc Bey Mirzaian: Un document inedit aflat în Biblioteca din Sankt Petersburg...*, p. 14.

²⁰ Mser Mserian, *Istoria vieții lui Manuc Bey Mirzaian*, trad. din limba armeană H. Dj. Siruni, București, Ararat, 2012, p. 148.

²¹ *Внешняя политика России XIX и начала XX века („ВПП”). Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая. 1801-1815, Т. VI (1811-1812)*, Moskva, 1962, p. 267. *Infra VPR*.

²² Mser Mserian, *Istoria vieții lui Manuc Bey Mirzaian*, p. 148-149. De fapt, schimbul actelor de ratificare s-a produs la 2(14) iulie 1812, la București.

²³ *Vezi: Сборник документов «М. И. Кутузов» / Л. Бескровный. Т. III (1808-1812)*, Moskva, 1952, p. 39, 335, 336, 520, 775, 808, 809, 813, 814, 821; *VPR [1801-1815]. Т. VI (1811-1812)*, М., 1962, p. 60, 284, 729, 737.

²⁴ Siruni H. Dj., *Vaïrakdar Moustafa Pacha et Manouk Bey*, p. 64.

²⁵ *VPR [1801-1815]. Т. VI (1811-1812)*, p. 284.

²⁶ *Сборник документов «М. И. Кутузов» / Л. Бескровный. Т. III (1808-1812)*, p. 335-336.

²⁷ *Ibidem*, p. 775.

²⁸ *Ibidem*, p. 808-809.

²⁹ А. Н. Попов, *Отечественная война 1812 года. Т. 1. Сношения России с иностранными державами перед войной 1812 года*. Moskva, 1905, p. 363-365; *Сборник документов «М. И. Кутузов»*. Т. III (1808-1812), p. XXII și 814.

³⁰ *Сборник документов «М. И. Кутузов»*. Т. III (1808-1812), p. 791-792 (Documentul nr. 921; a se vedea și documentul nr. 891).

³¹ *Ibidem*, p. 821.

³² *Ibidem*.

³³ *VPR [1801-1815]. Т. VI (1811-1812)*, p. 61.

³⁴ *Ibidem*, p. 267 (Raportul a fost citit de Alexandru I la 22 ianuarie (3 februarie) 1812).

³⁵ *Vezi articolele Tratatului de pace integral: Vlad Mischevca, Anul 1812 în destinul neamului românesc. (Anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus)*, ed. a 3-a, rev. și adăugită, Chișinău, Litera, 2018, p. 159-187.

³⁶ Stefania Costache, *From Ruscuk to Bessarabia: Manuk Bey and the career of an Ottoman-Russian Middleman at the beginning of the 19th century*, în *Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Makale Geliş Tarihi / Makale Kabul Tarihi / Sayı III/1 – Temmuz, 2017*, p. 23-43.

³⁷ Paul Ștefănescu, *Enigme ale istoriei române*, Vol. II, București: Editura Vestala, 2004 (Colecția *Enigmele Istoriei*), p. 71 („Manuc Bey – agent dublu”).

³⁸ Cristian Petru, *Printul Manuc spionul* (10.04.2005) <https://jurnalul.antena3.ro/vechiul-site/old-site/suplimente/editie-de-colectie/printul-manuc-spionul-47262.html> (accesat 14.05.2020)

³⁹ Alexandru Moraru, *Manuc-bei: diplomat trădător* (6.06.2010) <http://www.tribuna-basarabiei.ro/2010/06/manuc-bei-diplomat-tradator.html> (accesat 14.05.2020); Anton Moraru, *Un spion rus: Manuc Bei*, în „Literatura și Arta”, nr. 13 (3213), 29 martie 2007, p. 6.

⁴⁰ Arud: В. Г. Тунян, *Манук-бей Мирзаян: грани созидания*, Erevan, Чаргарагет, 2019, с. 14.

⁴¹ В. Г. Тунян, *Манук-бей Мирзаян: грани создания...*, с. 110; M. Grigoruță, I. Ioniță, E. Marcu, *Manuc Bei*, București, Muzeul Municipiului București, 2005, p. 31.

⁴² Mser Mserian, *Istoria vieții lui Manuc Bey Mirzaianț*, trad. din limba armeană H. Dj. Siruni, București, Ararat, 2012, p. 224-229.

⁴³ *Consilierul de stat titular* era rangul civil al clasei a IV-a din tabelul de ranguri al Imperiului Rus (1724-1917), dădea dreptul la nobilime ereditară. Corespunzător rangurilor de general maior din armată și contr-amiral în flota militară. Obținea adresarea „Exceleța voastră”.

⁴⁴ Vezi: Владимир Тарнакин, Татьяна Соловьева, *Бессарабские истории / Ист.-краеведческие журналистские расследования*. Кишинэу, Pontos, 2011, с. 170-171.